

УДК 811.161.2'373.2

Н. С. Колесник

ORCID: 0000-0002-4917-8008

ПРОБЛЕМА ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ОБРЯДОВОГО ФОЛЬКЛОРУ

Стаття продовжує цикл публікацій авторки, присвячених питанню лексикографування фольклорних онімів. Доведено, що проблема створення Словника фольклорних власних назв, який би фіксував фольклорну онімію системно, базувався, зважаючи на її специфіку, на особливих принципах опису, є сьогодні актуальною.

У публікації розглянуто ключові моменти побудови такого лексикографічного проєкту та наведено конкретні зразки словникових статей, виконаних на різножанровому онімійному матеріалі, засвідченому у народнопісенній збірці, упорядкованій А. Іваницьким, «Український обрядовий фольклор західних земель: Музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмищина)».

У подальшому укладання повної версії Словника фольклорних онімів забезпечить дослідників надійним матеріалом для вичерпних і ґрунтовних студій цієї своєрідної компоненти національної онімії, сформує оптимальні для ономаста умови дослідження матеріалу та способів його обробки.

Ключові слова: фольклоронім, фольклорна ономастика, словник фольклоронімів, словникова стаття, лексикографія.

DOI 10.34079/2226-3055-2023-16-28-174-185

Постановка проблеми. Будь-яка наукова галузь для отримання нових знань, для формування оптимальних умов дослідження та способів обробки матеріалу, для ґрунтовних і вичерпних його студій потребує серйозної лексикографічної бази.

Інтерес до лексикографування власних назв виник ще до початків самої ономастики як окремишньої науки (відомий факт залучення онімної лексики до словника Памви Беринди). Сьогодні слов'янське ономастичне словникарство – цілком сформована галузь. Проведений нещодавно аналітичний огляд здобутків ономастичної лексикографії (до уваги було взято праці ономастів одинадцяти слов'янських країн) засвідчив, що досягнення слов'янських учених у цій галузі доволі вагомі (Крюкова та Супрун, 2021). Щодо української ономастики, то лише впродовж кількох останніх десятиліть вийшло друком близько сотні різних за обсягом, матеріалом і призначенням словників, і поява частини з них стала подією не лише для національної лінгвістики. Але в цьому випадку все-таки слушним залишається спостереження відомого польського лінгвіста Г. Борека, який ще на початку 80-х рр. ХХ ст., розглядаючи завдання і потреби польської ономастичної лексикографії, зауважив, що «в цій галузі стільки не реалізованого, а потреби такі великі, що останні вже перевищують теперішні можливості ономастики» (Borek, 1982, с. 136).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повертаючись до здобутків українського ономастичного словникарства, наголосимо на безперечних успіхах у лексикографуванні топонімії та антропонімії (насамперед маємо на увазі історико-етимологічні словники): лише впродовж останніх десятиліть їх з'явилося близько трьох десятків. Згадані видання містять поряд з історичною інформацією короткий або розгорнутий етимологічний коментар. Переважають серед них комплексні, виконані на всеукраїнському та регіональному матеріалах праці, які містять тлумачення різних класів топонімів й антропонімів. З-поміж них варто згадати дві унікальні лексикографічні праці 2011 і 2012 року відповідно: історико-етимологічний словник «Слов'янські особові імена українців»

П. Чучки, присвячений особовим іменам українців та їхніх предків найдавніших часів, і монографію «Походження імен та релігійно-міфологічні функції давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств» М. Худаша, основну частину якої складає тлумачення походження імен давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств, за якою всі, без винятку, імена давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств, згідно з оригінальною теорією автора, виникли переважно на праслов'янському чи ще протослов'янському антропонімійному автохтонному ґрунті.

Наявні в українській ономастиці інверсійні словники географічних назв Д. Бучка «Інверсійний словник ойконімів України» (2001) і О. Крижанівської «Інверсійний словник ойконімів України» (2001). Донині поодинокими залишаються спроби укладання нормативних ономастичних словників («Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини)», 2002). Упродовж останніх двох десятиліть вийшли друком українські ономастичні словники лінгвокультурологічного спрямування: йдеться про «Словник конотативних власних назв» (2015) Г. Лукаш, а також словник астіонімів «Назви міст України: лінгвокультурологічний словник» (2021) В. Котович. Власне, поряд із згаданими виданнями варто розпочати розмову про Словник фольклорних власних назв.

Актуальність дослідження і мета статті. Незважаючи на те, що В. Дубичинський, подаючи типологію словників, загалом усі ономастичні словники, разом із країнознавчими, контрастивними, словниками з культури мови й літературної норми, відносить до тих лексикографічних видань, «що описують словниковий склад мови з культурологічного погляду» (Дубичинський, 2008, с. 378–379), на таке потрагування, гадаємо, заслуговує передовсім Словник фольклорних онімів.

Справді, з огляду на особливість онімів як знаків, сучасні дослідники небезпідставно називають вивчення власних назв як особливих лінгвокультурних феноменів однією з основних проблем ономастики (Рут, 2001, с. 4). Ця здатність оніма, зокрема і фольклорного чи насамперед фольклорного, ставати транслятором культурних смислів здавна приваблювала лексикографів. Фігурують народнопоетичні власні назви в словниковому інвентарі і сучасних українських етнолінгвістичних видань та словниках міфології, зокрема найновіших: у книзі В. Войтовича «Українська міфологія» (2002), у праці В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» (2006) та в колективному виданні за ред. Н. Данилюк «Україна в словах» (2004). Але, за нашими спостереженнями, фіксація фольклорних онімів у подібних лексикографічних проєктах мала і має вибірковий чи навіть епізодичний характер: жоден із відомих нам словників не має на меті повний опис власних назв фольклору, незважаючи на те, що в лексиці будь-якої з національних мов вони складають окрему підсистему, яка живе, розвивається і функціонує за своїми законами, а отже, має підстави претендувати на системне лексикографічне опрацювання. Ба більше, лінгвофольклористи тривалий час навіть свідомо відмовлялися залучати онімію до словників фольклору через «відсутність спеціальних досліджень семантичної структури різних типів онімів у різних фольклорних жанрах» (Бобунова, 2004, с. 91). Щоправда, 2021 року курські лінгвофольклористи М. Бобунова і О. Хроленко здійснили спробу розглянути деякі топоніми й антропоніми в аспекті фольклорної лексикографії. У статті «Народнопоетична ономастика в аспекті фольклорної лексикографії», у першій її частині, автори розглядають мотиви, пов'язані з уживанням потамоніма Дунай у російському фольклорі та наводять присвячений йому уривок з конкордансу народних пісень Кубані: словникова стаття містить заголовне слово із кількістю уживань (*Дунай, Дунай-река, Дунай-реченька*), а також цитати-ілюстрації до кожного із уживань. Здійснений на основі наведеного фактажу аналіз дав змогу дослідникам зробити висновок про властивість фольклороніма акумулювати культурні смисли, тому, на їхню думку, запропоновані лексикографічні матеріали здатні це відтворити, на відміну від звичайних довідників із топонімії (Бобунова та Хроленко, 2021, с. 95). Друга частина статті покликана переконати, що словники народнопісенного мовлення дають можливість відповісти на запитання, яке

місце антропонімів у фольклорних текстах загалом і на кожній території зокрема (Бобунова та Хроленко, 2021, с. 95). Розглянуто антропоніми, засвідчені конкордансами необрядової лірики з різних губерній, зокрема Курської й Архангельської. Зрештою, в цій частині говориться не про засади самого лексикографування, а радше – про те, які його переваги для аналізу кількісного й якісного складу онімів у піснях і чи є це специфічною рисою мови фольклору, тобто йдеться про лексикографування власних назв для цілей лінгвофольклористики. У третій частині на основі зафіксованих наявними конкордансами відтопонімних назв, частина з яких сьогодні має «затемнену» семантику, автори розмірковують про семантичну своєрідність фольклорного слова, генезу «темних» слів, художню функцію відтопонімних утворень, їхній діалектний та ідіолектний аспекти тощо.

Насамкінець курські дослідники переконують, що саме завдяки фольклорній лексикографії «збільшуються можливості евристики лінгвофольклористичного підходу до вирішення проблем фольклорної семантики, морфеміки, жанрової і територіальної диференціації народнопоетичної мови» і що «фольклорна лексикографія здатна поставити цікаві дослідницькі питання в галузі ономастики та запропонувати можливі відповіді на них» (Бобунова та Хроленко, 2021, с. 85-86). З наведеними твердженнями не можемо не погодитися, але, на жаль, у статті не сформульовані основні засади творення подібного видання, не обговорено принципи його макро- і мікроструктури. Проведений аналіз фактичного матеріалу засвідчив відсутність комплексного підходу до вивчення онімійної лексики, усвідомлення її як структурованого простору з певними особливостями виникнення, формування та функціонування окремих її компонентів: сакрального, реального та віртуального. А здійснені спроби розглянути деякі топоніми й антропоніми в аспекті фольклорної лексикографії переконують, на наш погляд, про спрямованість такого словникарства передовсім на потреби стилістики, дослідження особливостей мови фольклору, а не ономастики. Отже, питання створення Словника фольклорних власних назв та засад їх лексикографування для потреб науки про власні назви все ще залишаються актуальними, аналіз цих проблем у зазначеному аспекті і є **метою дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Про українську фольклоронімію як цілісне явище, один із підпросторів загальнонаціонального онімного простору; її місце як в онімійній, так і загалом лексичній системі української мови та вплив на формування вітчизняної онімійної системи йшлося в наших попередніх дослідженнях (Колесник, 2017). Мовознавці лексикографію трактують як ступінь моделювання мовної системи (Дубичинський, 2008, с. 14), у нашому випадку, одного із її сегментів. На часі укладення національного словника фольклоронімів, який би створив оптимальні для фольклорної ономастики умови їх дослідження, способів і методів аналізу та наступної інтерпретації, тобто зафіксував національний фольклоронімний простір якомога повніше, базувався, з огляду на специфіку фольклорних власних назв, на відповідних принципах опису з метою адекватного відображення ономастичної парадигми українського фольклору, допоміг би сформулювати цілісне уявлення про цей своєрідний компонент національної лексичної системи. У попередніх дослідженнях ми вже обговорювали основні принципи макроструктури словника фольклорних онімів, а також схему побудови словникової статті (Колесник, 2013; Колесник, 2014). У пропонованій розвідці доповнимо сказане та, подаючи приклади лексикографування власних назв, засвідчених текстами однієї зі збірок фольклору, продемонструємо можливості їхнього використання для вивчення національної фольклорної онімії.

Будь-який лексикографічний проєкт розпочинається із формування джерельної бази, її повнота й авторитетність є обов'язковою умовою його успішності. Якщо говорити загалом про джерела фактичного матеріалу в нашому випадку, то ними можуть бути лише ті видання усної народної творчості, стосовно науковості принципів укладання яких немає жодних сумнівів та в яких подано інформацію про місце і час запису переважної частини фольклорних текстів. Чи відповідає цим вимогам обрана для пропонованої розвідки збірка «Український обрядовий фольклор західних земель: Музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина.

Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина)» (2012), упорядкована відомим музикознавцем, дослідником українського музичного фольклору А. Іваницьким? Чи є вона привабливою, власне, з лексикографічного погляду? Відповідь знаходимо в передмові до збірки. По-перше, у книзі «вміщено обрядові пісні західних земель України включно з територіями, які перебувають поза нинішніми кордонами держави... Представлені у виданні регіони – найбагатші в українському фольклорі (і в цілому в Слов'янщині) на твори обрядової – календарної та родинної – традицій. У будові й виконанні найдавніших обрядових пісень збереглися численні рештки світогляду й музичного мислення наших пращурів від епохи землеробського неоліту та індоєвропейської доби» (Іваницький, 2012, с. 5). Власне, ця, зазначена вище здатність обрядових текстів робить їх одним із найцінніших джерел для Словника фольклорних онімів, цінність якого полягає і у фіксації давніх культурних смислів. По-друге, «збірник укладено за польовими та архівними записами й публікаціями XIX–XXI століть» (Іваницький, 2012, с. 5), що є запорукою їхньої автентичності. По-третє, до тому «добиралися, за одиничними винятками, лише паспортизовані зразки» (Іваницький, 2012, с. 8), а це дає можливість чітко локалізувати в часі і просторі вжиті в них оніми, визначити як ареали побутування конкретних власних назв, регіональні особливості їхнього репертуару та моделей найменувань, так і особливості конотативного наповнення окремих фольклоронімів, що важливо як для лінгвокультурологічного, так і для ономастичного аналізів. По-четверте, до аналізу залучені тексти, записувач яких фахово проводив їх фіксацію, не втручався самовільно в текст, передавав усі власні назви відповідно до місцевої традиції. По-п'яте, це різножанрове фольклорне видання. Отже, на матеріалі тільки однієї збірки ми можемо говорити про певні жанрові особливості народнопісенної онімії.

У процесі лексикографування дотримуємося запропонованих в попередніх публікаціях принципів побудови макроструктури Словника фольклорних власних назв, основними з яких, на нашу думку, є:

- поліаспектність;
- жанровий принцип побудови окремого лексикографічного видання;
- денотативно-номінативний принцип групування матеріалу для розташування фольклоронімів у межах окремого словника;
- алфавітний принцип структурування статей словника в межах одного класу онімів.

Як ми вже зауважили, одним з основних принципів укладання словника фольклорних онімів є його поліаспектність. Щоб дати об'єктивне уявлення про онімний простір українського фольклору, словник має відзначатися повнотою реєстру, фіксувати актуальність окремих онімів і виразів з ними, давати можливість окреслювати ареали побутування фольклоронімів, виявляти своєрідність текстової поведінки фольклорних власних назв, а також акумульовані ними культурні смисли. Отож після реєстрового слова (ним є онім у зафіксованій ономастичними словниками офіційній формі або, за його відсутності, найуживаніший варіант фольклороніма; не використовуване в аналізованих текстах реєстрове слово позначаємо знаком астериска, що вказуватиме на його гіпотетичний характер) подаємо загальну кількість уживань. Такі дані дають змогу окреслити ядерно-периферійну структуру фольклоронімного простору загалом, так і будь-якого жанру, допоможуть визначити мовні пріоритети, а також забезпечать надалі умови зіставного, кроскультурного аналізів. Під час підрахунків не беремо до уваги повтори одного і того ж імені для найменування одного і того ж денотата, що має значення для дослідження поетики фольклорного тексту і не є суттєвим для вивчення онімії фольклору. Варіанти фольклороніма подаємо не за алфавітом, а за кількісними показниками: від найпопулярніших до поодиноких із зазначенням кількості уживань. Ця інформація допоможе окреслити ядерну зону варіантів кожного оніма, а за відсутності офіційної форми визначити, який з них буде використано як реєстрове слово.

Кожен із варіантів фольклороніма супроводжує ілюстрація. Оскільки власна назва є частиною фольклорного тексту як функціонально замкненої системи естетично організованих мовних засобів, то й особливості її функціонування зумовлені не лише онімним статусом, а й функціональною спрямованістю тексту, контекстуальним оточенням. Як слушно зауважила Н. Данилюк: «...семантика народнописенного слова включає не лише предметно-логічне значення, а й досить великий конотативний шар, який складається з оцінних, емоційних, експресивних, стилістичних, національно-культурних елементів» (Данилюк, 2010, с. 201), саме у конкретному контексті власна назва обростає безліччю смислових зв'язків, складних асоціацій і конотацій. Отже, підібрані цитати-ілюстрації повинні якомога повніше відображати конотаційний шар семантики фольклороніма, його найбільш типові синтагматичні зв'язки, участь у стійких поетичних прийомах, фольклорних формулах тощо.

Кожна з ілюстрацій потребує і часової, і просторової локалізації, що забезпечить виявлення територіальної, жанрової та національної специфіки ужитих в ній фольклоронімів, а також дасть можливість зробити певні узагальнення і про особливості функціонування національної системи називання, і про специфіку вживання фольклоронімів. Зважаючи на мандрівний характер творів усної народної творчості, збереженість оніма текстами у різночасових записках з різних територій може бути суттєвою для лінгвокультурологічного аспекту вивчення фольклоронімів. На завершення ілюстрації вказуємо сторінку, на якій її засвідчено в аналізованому нами виданні, що важливо для подальшої роботи над укладанням словника на основі багатьох джерел. У такому підсумковому проєкті, якщо один і той же варіант у подібних контекстах трапляється в записках із різних територій України, поряд з одним джерелом можна буде подати через крапку з комою ще й інші джерела фіксації.

Додаткова, інформаційна частина у Словнику фольклоронімів буде спорадичною, бо інформуватиме устами збирача, редактора збірки або укладачів словника про властиві певній частині фольклоронімів текстові чи позатекстові конотації, символічність, здатність реалізовувати певні семіотичні опозиції, особливості уживання, статус тощо. Наприклад, власну назву Дюндя, що трапилася у тексті весняної гри-хороводу із Закарпаття (*Гоя дюндя, гоя, Послала нас кральовна*), супроводжує примітка редактора: «В. Гошовський коментує так: «Гоя дюндя» – заспів та приспів веснянки. Він не має визначеного змісту. Весняна гра-хоровод «гоя дюндя». – Гошовський В. Українские песни Закарпатья. – М., 1968, с. 294–296. Показова для лемківського фольклору» (Скрипник (відп. ред.), 2012, с. 233). Засвідченість власної назви у складі вигукового, спонукального рефрену (стосунок таких словесних формул в обрядових піснях до сакральних ритуалів доведено) веснянковою танковою грою (давність цієї верстви обрядової поезії теж не викликає сумнівів), до того ж у записках із Лемківщини, з одного боку, може свідчити, що її запозичено разом із танковою грою в словаків, найближчих сусідів цієї етнічної групи українців, з іншого боку, як відомо, на пограниччі часто краще заховуються архаїчні мовні риси, а тому можна відстоювати її автохтонність. Усе сказане вище щонайменше дає підстави розглядати аналізовану назву як потенційний міфоперсонім.

Інколи функцію інформаційної частини може виконати паспортизація ілюстрації. Так, наприклад, вказівка на те, що веснянка записана в Залуччі Чемеровецького району Хмельницької області, чітко ідентифікує ужиту в ній власну назву *Залуччя* як комонім, назву сільського поселення, а не як, наприклад, мікротопонім (*З Залуччя до Нігня Стежечка нерівна* (1979, с. *Залуччя Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.*) с. 204).

Стосовно дефініції як обов'язкового елемента словникової статті, то традиційні власні назви, очевидно, не потребуватимуть тлумачення, адже загальнозрозумілі і мають стандартний для представників певної етнокультури набір ознак та асоціацій. Пояснення потребуватимуть, зазвичай, оніми, уживання яких обмежене територіально й жанрово. Такими найчастіше є антропоніми в історичних піснях (уживані у відмінній від офіційної назви формі), мікротопоніми, які нерідко потребуватимуть ремарки, який географічний об'єкт вони номінують, де розташовані і чи вживані донині, казкові назви та міфоніми.

Наприклад, у нашому мінісловнику в словниковій статті про вже згаданого вище *Дюндю* можна відіслати до пояснення в «Етимологічному словнику української мови» (Мельничук та ін. (ред.), 1982, с. 578) або подати тлумачення: *Дюндя* – «Етимологічний словник української мови» приспів *Гоя-дюндя, гоя!* вважає запозиченням від словаків, які, в свою чергу, запозичили його з угорської весняної гри обрядового характеру. А вжиту в приспіві назву *дюндя* М. Максимович пояснював як ім'я західнослов'янської богині (Мельничук та ін. (ред.), 1982, с. 578). Я. Коллар убачав у приспіві ім'я слов'янського бога любові, а всю гру вважав частиною ритуалу на честь богині Лади. І. Верхратський у статті «Гоя, дюндя і собітки на Угорській Русі» (1899) приспів *гоя-дюндя* трактує як залишки культу божеств Лада й Лади, що відповідали за лад у світі, передовсім у сімейному житті та господарстві (Верхратський, 1899).

Наскрізьним, на нашу думку, у майбутньому словнику має бути жанровий принцип побудови. Жанр у фольклорі – це окремий варіант культурно-мовної картини світу, тому, власне, саме в межах конкретного жанру варто розпочинати опис її онімного складника. Лише наступним кроком буде зіставлення функціонування тієї чи іншої власної назви у різних жанрах фольклору. Наприклад, в обрядових піснях різдвяного циклу вживаним є особове, на перший погляд, ім'я *Василь*, але найчастіше воно номінує в цих текстах не людину, а виразно нехристиянський персонаж, міфологічного героя карнавального обряду маланкування: ***Василь (1), Васильчик (2):*** *Гей, Василю, та озми ня – Буде з мене господня! Буду тобі роботати – До полудня в літі спати (1969, с. Зелений Гай Заліщицького р-ну) с.146; Ой ченчику Васильчику, Посію тя в городчику. Буду тебе доглядати, Сім раз на день поливати (1969, с. Зелений Гай Заліщицького р-ну) с.145; Ой чінчику-васильчику, Посію тебе в городчику. Буду тебе шанувати, Три рази на день поливати (1967, с. Вашиківці Вижницького р-ну) с. 147).*

Натомість у купальських піснях ім'я називає конкретного хлопця, ймовірного учасника літніх молодіжних забав: ***Василько (2), Васюня (1):*** *Ой нині свято Яна, Яна, Вийшла Галина гарно вбрана...Один Василько не встидався, Взяв за рученьку і звитався (1973, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.) с. 307; – Садком, Васильку, садком, садком, В мене горілка з медком, з медком (1973, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.) с. 307; Ой на ївана на Купайла, Там ластівочка купалася. На берижечку сушилася, Дівка Маруся журилася. Їа ше рушничків ни напрала, Їа вже Васюню сподобала (1973, с. Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл.) с. 305).*

Одним із наскрізьних, власне ономастичних принципів подачі матеріалу в пропонованому словнику є денотативно-номінативний. З огляду на те, що онімний простір чітко поділений за розрядами на окремі фрагменти: антропонімний, топонімний, теонімний, зоонімний тощо, які через особливості їхніх денотатів вирізняються специфікою існування, організацією знань, словникові статті впорядковані за цим же принципом. А вже в межах розрядів подаємо власні назви за алфавітом.

Як ілюстрацію наведемо кілька (з огляду на обмежений обсяг публікації) фрагментів укладеного за збіркою А. Іваницького Словника фольклорних онімів.

ЩЕДРІВКИ

ЖІНОЧІ ІМЕНА

Марія (2)

Марійця (1), Марусуня (1): *Тиї гроши не полова, Но Марійця чорноброва. (1927, с. Адамівка на Поділлі) с.115; Красная панна, чом Марусуня. Пір'я збирала, в фартушок клала, С фартушка брала, віночок вила. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с.129.*

ЧОЛОВІЧИ ІМЕНА

Володимир* (1)

Володя (1): *Там пан Володя сіно коси, Ой коси, коси, перед коня носи. (1979, с. Клембівка Ямпільського р-ну Вінницької обл.) с.113.*

Михайло (1)

Михайло (1): *Вінчуєм тебе, пане Михайле, Не сам з собою – з челядочкою. (2000-і, с. Вербівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) с.124.*

ОЙКОНІМИ

Львів (1)

Львів (1): *Ци дома, дома, господареньку? Рефрен: Щедрий вечір, світлий вечір! Челядка каже, що нема го дома, Що нема го дома, поїхау до Львова. (до 1902, с. Ходовичі) с.125.*

ТЕОНІМИ

Бог (10)

Бог (10): *Йа стережи, Боже, свого товару, свого товар[у]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с.111; Щастя, Боже, вашому товару. І товару, і вашому статку, Щоб не мали ніколи пропадку (2000-і, с. Грабарівка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.) с.114; Вроди, Божеи, пишниченьку, Пишниченьку на проскурниченьку. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с.117; А Свята Діва істочки носить, істочки носить та й в Бога просить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с.117; Роді, Боже, сливи, Щоб були щасливі. Щодрий вечор, добрий, Дай нам, Боже, добре! (1988, с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської області) с.121; Ой пошли ж, Боже, довгого, віку, Та й діждати вам Нового року. (до 1991, Волинь) с.123; Дай же ти, Боже, сиу кониченька, Жебис ним їздиу межи копоньки, Як місиченько межи зьвіздоньки. (до 1902, с. Ходовичі) с.125; Добрий вечір тобі, пане господар'ю, на Новий рік, Дай же вам, Боже, щастя і здоров'я на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, Звенигородщина) с. 128; Дай же ти Боже в городі зільи, вдома весільи. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с.129; Роді, Боже, жито, Жито, пценіцю, Горох, чечевіцю. (1999, с. Мокре гм. Більськ, пов. Більськ) с.132.*

Господь (5)

Господь (3), Господь Бог (2): *Дасть вам Господь коляди, пиріжки, коляди пиріж[ки]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с.111; А на тій сосні Сам Господь сидить, Сам Господь сидить, далеко видить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с.117; В третіх воротах сам Господь ходить, Сам Господь ходить, ключі тримає, Ключі тримає, рай відмикає, Рай відмикає, душі пускає. (до 2001, с. Вербівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) с.124; Бувай же здороу, господареньку, І сам с собоюю, з своейо жаноуію, І з діточками, йа с квіточками, І з усім домом, з Господом Богом. (до 1902, с. Ходовичі) с.125; Гречная панно, чом розумненька. Не сама с собою, йа з вітьцом, з маткою, З вітьцом, з маткою, з усьоу челядкоу, Із цілим домом, з Господом Богом! (до 1902, с. Ходовичі) с.127.*

Ісус Христос (2)

Ісус Христос (1), Сус Христос (1): *Йа цюлюйте, хлопці, Суса Христа в ніжки, Суса Христа в ніж[ки]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с.111; Сам Ісус Христос за плугом ходи, на Новий рік, А його Матінка їсти му виноси, на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с. 128.*

АГІОНІМИ

Богородиця * (3)

Панна Марія (1), Свята Діва(1), Матінка(1): *Панна Марія На престолі стояла, Два крижі тримала. (1999, с. Орішків, гм. Гайнівка, пов. Гайнівка) с.133; А Свята Діва істочки носить, істочки носить та й в Бога просить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с.117; Сам Ісус Христос за плугом ходи, на Новий рік, А його Матінка їсти му виноси, на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с. 128.*

ГЕОРТОНІМИ

Відання Різдва*

Щедрий вечір (13): *Щедрий вечір на Святий вечір! (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с.117; Добрий вечір, щедрий вечір Цьому газді на весь вечір! (1962, с. Киселиці Вижницького р-ну Чернівецької обл.) с.119; Щедрий вечір, добрий вечір, Чи є вдома пан господар? (1966, с. Черче Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) с. 116; Пане*

господару, ой стояло древо. Щедрий вечір, добрий вечір. (1988, с. Городище Рівненського р-ну) с. 120; Ходів-походів місяць по небу. Щедрий вечор! (1988, с. Крупове Дубровицького р-ну, Рівненщина) с. 122; Стоїть церковця та й на схід сонця. Щедрий вечір, добрий вечір! (до 1991, Волинь) с. 123; Ой вірли, вірли, сивий соколю, Щедрий Святий вечір Божий, Високо сидиш, далеко видиш. (до 2001, с. Вербівці Городенківського р-ну) с.124; Ци дома, дома, господареньку? Рефрен: Щедрий вечір, сьвітій вечір! Челядка каже, що нема го дома, Що нема го дома, поїхау до Львова. (до 1902, с. Ходовичі) с.125; Там на річеньці, на бистрі водици. Рефрен: Щедрий, добрий, сьвітій вечір. Білю білила, батенька просила (до 1902, с. Ходовичі) с. 126; По горі, горі пава ходила. Щедрий вечір, добрий вечір! Пава ходила, пір'я губила. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с. 128; Щудрий вечур, добрий вечур, На Новий руок, на здоровй... (1999, с. Малинники, гм. Орля, пов. Більськ, Підляшшя) с.133; Щедрий вечир, щедрівочка, Залітає ластивочка. Ластивочка залітає, Господара розбуджає. (1927, с. Адамівна на Поділлі) с. 114; Щедрий вечір, щедрівочка, Прилетіла ластівочка. (1971, с. Ревна Сторожинецького р-ну) с. 129; Щедрий, щедрий, щедрівниця, Прилетіла ластівниця, Сіла-впала, защебетала, Викликала господара (1973, с. Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл.) с. 115.

Новий рік (5)

Новий рік (4), Новий руок (1): Щоб цей Новий рік да був кращій, як торік. (1988, с. Городище Рівненського р-ну) с.120; Ой пошли ж, Боже, довгого, віку, Та й діждати вам Нового року. (до 1991, Волинь) с.123; Добрий вечір тобі, пане господар'ю, на Новий рік, Дай же вам, Боже, щастя і здоров'я на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с.128; За ті дари, што сте дали, Обисте ся добрі мали, Вінчуєме вам щасливий Новий рік. (1949, с. Прикра, окр. Свидник, Пряшівський край) с. 135; Щудрий вечур, добрий вечур, На Новий руок, на здоровй... (1999, с. Малинники, гм. Орля, пов. Більськ, Підляшшя) с.133.

МІФОПЕРСОНІМИ

Василь (1)

Василь(1): Васильєва мати Пошла гоготати, А Василь за єю, Пустив головнею. (1999, с. Орішково, гм. Гайнівка, Підляшшя) с.131.

СТРОФІЧНІ ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

ЖІНОЧІ ІМЕНА

Ганна* (2)

Ганя (1), Ганичка (1): Я казала, Ганю, ще не ввіддавайся, Розчеши си косу-росу, міртов затикайсь (8.10.1994, с. Селиська, Звенигородщина) с. 444; Запрігам, запрігам, хоц ся поплянтали, Ици мі Ганичку до ручок не дали. (1955, с. Волиця, повіт Сянік, Лемківщина) с. 456.

Марина* (3)

Мариня (3): Поза городом бистра річенька з новими кладойками, Кудам ішла молода Мариня із своїми дівойками; Молода Мариня на посаді сіла; Чом ти не снідаєш, молода Мариню, у свого батейка (1914, с. Мікуліне на Холмщині) с. 448-449.

Марія* (2)

Марька (1), Марі (1): — Шідай, Марько, шідай под желений венєц. (1950-ті, с. Антонівка Ужгородського р-ну) с. 455; Попать, Марі, попать у средни облачок, Як твой отец плаче, легінь-неборачок.

ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА

Василь (1)

Василь (1): Запрігай, Василю, до воза конички. (1955, с. Волиця, повіт Сянік, Лемківщина) с. 456.

ТЕОНІМИ

Бог (3)

Бог (3): Ой крикнув староста на буярці свої, Ой милий мій Боже, на буярці свої (кін. ХХ ст.,

с. *Нижня Яблінка Турківського р-ну Львівської обл.*) с. 446; *Зыйди, Боже, з неба, бо Тя нам ту треба* (1970-ті, м. Борислав, Львівська обл.) с. 457; *А ші сі заплачеш ту седму неділю: — Боже мій миленький, де я са подію?* (1961-1962, с. Острожниця, окр. Гуменне, Словаччина) с. 460.

АГІОНІМИ

Богородиця* (1)

Божя Матір (1): *Зыйди, Боже, з неба, бо Тя нам ту треба, И Ты, Божя Мати, вінкы зачынати* (1970-ті, м. Борислав, Львівська обл.) с. 457.

МІФОНІМИ

Ладо (1)

Ладо (1): *Ладо! Ладо! Брат сестроньку за стів веде, Ладо! Ладо! Ведучи, і' научиє* (1913, с. Підберезці поблизу Львова) с. 443.

Загалом проаналізований лексикографічний матеріал засвідчив, що в обрядових піснях, зафіксованих збіркою (а це 564 тексти), найуживанішою є сакральна онімія: сукупно теоніми, агіоніми, геортоніми, міфоніми (до уваги не взято поодинокі приклади біблієантропонімів, біблієтопонімів та бібліонімів: *Адам, Єва, Вифлієм, Псалтир*) кількісно переважають навіть особові імена. Якщо нам трапилося 77 уживань чоловічих і 94 уживання жіночих особових імен, то лише кількість використань теонімів й агіонімів складає 156 одиниць, а ще ми зафіксували 42 вживання геортонімів і 14 – міфонімів. Пояснює таку кількісну перевагу сакральної онімії над реальною те, що, власне, обрядові пісні належать до найдавніших шарів народної пісенності і виникли в межах давніх язичницьких ритуалів. Лексема *Бог* (варіанти *Божухно, Пан Біг*) засвідчена 76 разів, що, як переконують наші студії на ширшому пісенному матеріалі, є сталою для народнопісенного онімного простору тенденцією, бо ядро його формують універсальні в різні епохи назви, такі як *Бог, Мати Божя, Різдва* та ін., уживання яких є безперервним упродовж язичницької та християнської релігійних парадигм. Власне християнські оніми (згадані вище біблієантропоніми, біблієтопоніми та бібліоніми: *Адам, Єва, Вифлієм, Псалтир*), які ввійшли в народну традицію значно пізніше, перебувають на периферії. Якщо ж говорити про реальні оніми, то, попри обмеженість зафіксованого матеріалу, наприклад, лише у весільних піснях до особового імені Анна (Ганна) нам трапилися три регіонально марковані варіанти: **Гануся (1), Ганнутя (1), Ганя (1):** *Йшла Гануся, дістала, Калиноньку ломала.* (1979, с. Залуччя Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) с. 380; *І в первій раз та в Божий час! Благослови, Божю... Благослови, Божю, Ще й отець і мати, Молодій Ганнуті Віночок зачинат[и].* (1988, с. Унгри Окницького р-ну (Молдова) с. 383; *Ой там Ганя красу сїє, Красу сїє, розум сад[ить].* (1985, с. Вороновиця Кельменецького р-ну Чернівецької обл.) с. 386.

Проведений на основі укладеного словника аналіз засвідчив, що реалізація проголошеного принципу поліаспектності створює умови для повноцінної фіксації фактажу. Засвідчений кількісний та якісний склад фольклорної онімії відзначається регіональним та жанровим розмаїттям. Наведені кількісні показники вживань кожної власної назви, включно із варіантами, дають змогу окреслити структуру українського фольклоронімного простору, виявити наповнюваність його ядра та периферії. Ілюстративна частина не тільки демонструє своєрідність текстової поведінки фольклорних власних назв, а й акумульовані ними культурні смисли. Інформаційна частина та дефініції (наведені за потреби) можуть сприяти уточненню статусу тих чи тих власних назв та особливостей їхнього вживання тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Зрозуміло, лексикографування власних назв усної словесності не є самоціллю: як і будь-який інший з ономастичних лексикографічних проєктів, Словник фольклорних онімів забезпечить дослідника надійним матеріалом для ґрунтовних студій цієї своєрідної компоненти національної онімії, сформує оптимальні для ономаста умови дослідження матеріалу та способів його обробки, сприятиме формуванню об'єктивного уявлення про національну фольклоронімію.

Окрім того, через специфічність інформації, яку він акумулюватиме, словник стане в пригоді етнографам, культурологам, історикам, географам, літературознавцям та ін.

Бібліографічний список

- Borek, H., 1982. Zadania i potrzeby leksykografii onomastycznej w Polsce. *Onomastica*. XXVII, pp. 128–138.
- Бобунова, М. А. та Хроленко, А. Т., 2021. Народно-поетическая ономастика в аспекте фольклорной лексикографии. *Вопросы ономастики*, 18(1), с. 85–112. DOI: 10.15826/vopr_onom.2021.18.1.003
- Бобунова, М. А., 2004. *Фольклорная лексикография: становление, теоретические и практические результаты, перспективы*. Курск.
- Верхратський, І. 1899. Гоя, дюдя і собітки на Угорській Русі. *Діло*, 191.
- Данилюк, Н., 2010. *Поетичне слово в українській народній пісні*. Луцьк: Волин. нац. університет ім. Лесі Українки.
- Дубичинский, В. В., 2008. *Лексикография русского языка*. Москва: Наука : Флинта.
- Іваницький, А. І., 2012. Обрядові пісні та їх генеза (вступна стаття). В: *Український обрядовий фольклор західних земель : музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмицина)*. Вінниця: Нова Книга, с. 8–65.
- Колесник, Н. С., 2013. Основні засади створення словника. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 25(274), с. 9–15. Луцьк.
- Колесник, Н. С., 2014. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 2(279), с. 7–14. Луцьк.
- Колесник, Н. С., 2017. *Онімія української народної пісні*. Чернівці: Технодрук.
- Крюкова, І. В. та Супрун, В. І., 2021. Пути развития славянской ономастической лексикографии: аналитический обзор. *Вопросы ономастики*, 18(3), с. 238–269. DOI: 10.15826/vopr_onom.2021.18.3.042.
- Мельничук, О. С. та ін. (ред.), 1982. *Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г* [АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. К.: Наукова думка.
- Рут, М. Э., 2001. Антропонимы: размышления о семантике. *Известия Уральского государственного университета*, 20, с. 4–8.
- Скрипник, Г. А. (відп. ред.), 2012. *Український обрядовий фольклор західних земель : музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмицина)*. В: А. І. Іваницького (упоряд. та вступ. ст.). Вінниця: Нова Книга.

References

- Bobunova, M. A. and Khrolenko, A. T. 2021. Narodno-poeticheskaya onomastika v aspekte folklornoy leksykografii [Proper names in oral poetic tradition in the light of folklore lexicography]. *Voprosy onomastiki*, 18(1), pp. 85–112. DOI: 10.15826/vopr_onom.2021.18.1.003 (in Russian).
- Bobunova, M. A., 2004. *Folklornaya leksikografiya: stanovlenie, teoreticheskie i prakticheskie rezultaty, perspektivy* [Folklore lexicography: formation, theoretical and practical results, prospects]. Kursk. (in Russian).
- Borek, H., 1982. Zadania i potrzeby leksykografii onomastycznej w Polsce. *Onomastica*. XXVII, pp. 128–138.
- Danyliuk, N., 2010. *Poetychne slovo v ukrainiskii narodnii pisni* [Poetic word in Ukrainian folk song]. Lutsk. (in Ukrainian).
- Dubichinsky V. V., 2008. *Leksikografiia russkogo yazyka* [Russian Language Lexicography].

- Moscow: Nauka; Flinta. (in Russian).
- Ivanytskyi A., 2012. Obriadovi pisni ta yikh geneza (vstupna stattia) [Ritual songs and their genesis (introductory article)]. In: *Ukrainskyi obriadovi folklor zakhidnykh zemel: Muzychna antolohiia (Besarabiia. Boikivshchyna. Bukovyna. Volyn. Halychyna. Hutsulshchyna. Zakarpattia. Lemkivshchyna. Pidliashshia. Podillia. Polissia. Pokuttia. Kholmshchyna)*. Vinnytsia: Nova knyha, pp. 8–65. (in Ukrainian).
- Kolesnyk, N., 2017. *Onymiia ukrainskoi narodnoi pisni* [Onymy Ukrainian folk song]. Chernivtsi: Tekhnodruk. (in Ukrainian).
- Kolesnyk, N. S., 2013. Osnovni zasady stvorennia slovnyka [The Main Principles for Making a Dictionary of Folk Onyms]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 25(274), pp. 9–15. Luts'k. (in Ukrainian).
- Kolesnyk, N. S., 2014. Struktura statti v slovnyku folkloronimiv (na materialy burlatskykh ta naimytskykh pisen) [The Structure of a Dictionary Entry in Folkloreonyms Dictionary (based on burlak and labourers' songs)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 2(279), pp. 7–14. Luts'k. (in Ukrainian).
- Kryukova I. V. and Suprun V. I., 2021. Puti razvitiya slavyanskoy onomasticheskoy leksikografii: analiticheskiy obzor [Ways of development of Slavic onomastic lexicography: an analytical overview]. *Voprosy onomastiki*, 18(3), p. 238–269. (in Russian). DOI: 10.15826/vopr_onom.2021.18.3.042
- Melnychuk, O. S. et al. (ed.), 1982. *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: In 7 vols. – Vol. 1: A–G [AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni]*. K.: Naukova dumka.
- Rut M. E., 2001. Antroponimy: razmyshleniya o semantike [Anthroponyms: reflections on semantics]. *Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta*, 20, pp. 4–8. (in Russian).
- Skrypnyk, H. (ed.), 2012. *Ukrainskyi obriadovi folklor zakhidnykh zemel: Muzychna antolohiia (Besarabiia. Boikivshchyna. Bukovyna. Volyn. Halychyna. Hutsulshchyna. Zakarpattia. Lemkivshchyna. Pidliashshia. Podillia. Polissia. Pokuttia. Kholmshchyna)* [Ukrainian ceremonial folklore of the western lands: a musical anthology (Bessarabia. Boykivshchyna. Bukovyna. Volyn. Galicia. Hutsulshchyna. Transcarpathia. Lemkivshchyna)]. Vinnytsia.: Nova knyha. (in Ukrainian).
- Verkhratskyi, I. 1899. Hoia, diundia i sobitky na Uhorskii Rusi [Goya, dundya and sobetki in Hungarian Rus]. *Dilo*, 191. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.01.2023.

N. Kolesnyk

THE PROBLEM OF ENTERING FOLKLORE ONYMS INTO DICTIONARIES BASED ON UKRAINIAN RITUAL FOLKLORE

The article is a continuation of a number of author's publications dedicated to lexicographical studies of folklore onyms. It is proved that the question of compiling a dictionary of folk proper names, which would systematically cover folk proper names, based on particular descriptive principles according to their specific features, is a current issue today. The paper dwells on the key moments of designing such lexicographical project and concrete samples of the dictionary entries are provided. The entries are based on different genres of the material found in collected works 'Ukrainian ritual folklore of western lands: Musical anthology (Besarabia, Boikivshchyna, Bukovyna, Volyn, Halychyna, Hutsulshchyna, Zakarpattia, Lemkivshchyna, Pidliashshia, Podillia, Polissia, Pokuttia, Holmshchyna)' compiled by A. Ivanytskyi. The main principles of compilation of similar lexicographic project were put into practice: polyaspect character; genre principle of compiling a lexicographic publication; denotative and nominative

principles of collecting the material to place folklore onyms within a separate dictionary; alphabetical principle of compiling dictionary entries within the same class of onyms. The conducted analysis revealed that the implementation of the principle of polyaspectivity sets the conditions for the collection of factual material. Compiled onymy will have a complete description of the register, and regional and genre diversity. The statistical data is provided for each proper name including its variants that will enable to describe the structure of Ukrainian folklore onym space, trace its kernel and peripheral structure. The illustrations will demonstrate textual use of folklore proper names and their cultural senses. Definitions and information parts (provided if necessary) will specify the status of proper names and peculiarities of their use, will provide inherent to some folklore onyms textual and extra textual connotations, symbolism, ability to be used in semiotic oppositions, etc. Application of the principle of genre and denotative and nominative principles of classification of the material will facilitate scientists to form an objective picture of the national folk books. The compilation of an unabridged dictionary of folk proper names will provide scholars with the relevant material for comprehensive and in-depth studies of this component of national onymy and create optimal conditions for onomast's studies of the material and types of its analysis.

Key words: *a folklore onym, a folklore onomastics, a dictionary of folklore onyms, a dictionary entry, lexicography.*